

Sillamäe rahvusvaheline bussijaam. Foto: Andres Raid.

Mõtteid Sillamäe rahvusvahelises bussijaamas

Andres Raid

30.03.2026. a.

Sillamäe rahvusvahelises bussijaamas, pöördus üsna hiljuti üks naisterahvas korralikus, ehkki aktsendiga eesti keeles bussi ootava meesterahva poole küsimusega, et ega too äkki Sillamäel ei ela. Saanud eitava vastuse jätkas küsija, et äkki siis kuskil mujal Ida-Virus? Saanud taas eitava vastuse arenes küsija silmnähtavale pettumusele vaatamata siiski vestlus – kes, mida ja kuidas. Tuli välja, et küsija täitis Statistikaameti tellimust ja küsitles Sillamäe elanikke ja tingimuseks oli see, et vastata võisid vaid EV kodanikud. Aga neid olla Sillamäel kuuldavasti 8%, eestlasi 3%... Need viimasedki on tihti nii ees- kui perekonnanime poolest eestlased, kuid sõnagi eesti keelt ei oska. No ja otsi siis neid reeglina mujale paremat elu ja teenistust otsima läinud küsimustiku tingimustele vastavaid kadunud hingi taga, no ahastama paneb!

Kõik õige, kuid asjal on teine ja hoopis tõsisem pool ka. Neist üksikutest vastustest pannakse ju kokku mingi üldpilt ja õhku jääb rippuma õigustatud küsimus – no mis on see tulem, mille põhjal keegi midagi Sillamäe kohta arvama (mitte teadma!) hakkab ja kuidas neid küsimustike vastuseid interpreteerima hakkab.

Olgu siinkohal rõhutatud, et küsitlus ei ole uuring, nagu meile igapäevaselt ka kuulu järgi isegi akadeemilistest ringkondadest kinnitatakse. Küsitlus on vaid üks moodus algandmete kogumiseks järgneva uuringu tarvis ja sellesama küsitluse käigus võib korraliku interpreteerimise tulemusel saada teada üht-teist vastajate ja mitte küsitluse objektiks oleva ainese kohta.

Uuringuid pole Eestis (pean silmas ühiskonnaalaseid) läbi viidud viimased paarkümmend aastat, uuringuteks on nimetatud kõikvõimalikke loendeid, kirjeldusi, kokkuvõtteid, küsitlusi ja mis kõige hullem, ka nägemusi (eesti psühhiaatria isa dr.

Juhan Luiga kirjeldas nägemusi kui psühhiaatria valdkonda kuuluvaid nähtusi) ja tänu sellele puudub meil tegelik ülevaade Eesti elanikkonna sotsiaalsetest sõltuvustest. Stratifikatsiooniindeksit meil pole ja pole paljutki muud, mille alusel võiks hakata mingeid hinnanguid andma ja olukorra ja situatsiooni paranemisele suunatud meetmete kasutusele võtma ja rakendama, seda kõike teaduslikel alustel.

Siiani on selgusetuks jäänud, mida siis nende nn „venekeelsetega“ peale hakata – on see integratsioon, sotsialiseerimine, assimileerimine, adapteerimine või veel midagi. Kodukootud ka kõige halvemas mõttes omakasu peal väljas olevad poliittegelased neid termineid ei tunne ja igasugune vastavasisuline järelepärimine tekitab vaid klassiviha. Ühe võimaliku kvintessentsi on välja käinud Kersti Kaljulaid, süvenege pisut: „Ilma õmblusteta ühiskonna peame me ise kokku õmblema...“.

Senine sporaadiline tegevus nn „lõimimisel“ on olnud vaatamata raisatud (mitte kulutatud miljarditele) tulemusteta, see pole lihtsalt aset leidnud. Täiesti väär on siinjuures rääkida lõputult Ida-Virust kui millestki unikaalsest. Meil pole õrna aimugi, kui palju on neid nn „pärismaalasi“ – eestlasi, kes juba ammu tunnevad, et neist ühiskondlikus mõttes mitte midagi ei sõltu ja kes on ammu käega lõõnud.

Empiiriline vaatlus, mis teaduslikule käsitlusele sugugi ei pretendeeri, näitab paraku selgelt, et eriti noorte hulgas ei teata midagi kuskil volikogudes ja valitsustes toimuvast, „need elavad seal oma elu ja jagavad oma töökohti, meile pole ju mingit vahet sellel, mis nimi kuskil kabineti ukse peal on ja kui tihti see seal vahetub“. Oma tulevikku seostatakse eeskätt Euroopa avarustega, „siin oled teine sort, eks seal ka, aga oluliselt paremini makstud, st toimetulek on reaalsem“.

Keel on oluline, riigikeele oskus samuti (eriti kui selle tarvis on vajadus), kuid keelest üksi ei piisa. Vaja on keele ja mee ühtsust, see eeldab muudatust või kasvõi nihet dispositsioonide süsteemis ja alles seejärel saab rääkida mingitest muutustest, mille tulemid hakkavad ilmnele mõne aja möödudes nii nähtavalt kui ka latentelt. Meie isehakanud ja kahjuks harimatud poliitikud seda ei mõista ja sellest aru ei saa, neile piisab sunniviisilisest deklaratsioonist keeledominandi kehtestamiseks, ehkki võiks teada, et selles kukkusid läbi nii tsaar Aleksander kui ka hiljem sakslased ja sellel kõigil on oma teaduslik põhjendus.

Juba meie oma Tartu Ülikooli teadlased (J.B. de Courtenay jt) tegid ammu-ammu teaduslikult selgeks, et 7-8% on see maksimum, mida üks keel on võimeline endasse absorbeerima jäädes selles protsessis endaks, st mõjutusteta. Praegused ideoloogid, kel mingit teaduslikku tausta pole ja kes lähtuvad vaid võimalikust kohast järgmistel valimistel, tahavad sisuliselt kokku kallata kaks kolmandikku eesti keelt ja ühe kolmandiku vene keelt lootuses, et äkki midagi ei juhtu. Juhtub tegelikult küll ja tulemuseks on suržik või afrikaans kohalikus kastmes. Sellest kõigest saadi tunduvalt kitsamates tingimustes ja väiksema rahapaja olemasolul aru juba „esimeses“ Eestis (õpiti Balti-sakslastelt) ja eesti keeleteadus arenes mühinal alates standardkeele väljatöötamisest kuni oma keeleteaduse kui sellise tekkeni välja.

Miks on tähtis siinjuures Ritterschafti (siinse kunagise rüütelkonna) eraldi väljatoomine? See seltskond ei tegutsenud ju oma alakeha tumedate tungide ega juhmusest ja ääretust aplusest kantud valimisvõidu ajal. See, et refleksidest on säilinud vaid kaks – haaramine ja neelamine lisavad vaid mänguile vürtsi. See balti

saksa seltskond oli sootuks teine – ta oli tark ja orienteeritud tulemusele, neile oli selge, et ainuke tõsikindel lahendus on teaduslik. Kaasati tol ajal Euroopa parimad ajud ja asi sai edukalt aetud. Kuidas seda tehti? Vaja oli näiteks kohaliku talumehe põhimõttelist meelemuutust, mida tuli teha nii, et too arugi ei saaks ja end seejuures õndsana tunneks.

Tulid hernhuutlased oma koorilauluga ja varsti laulis eesti rahvas kooris ja mälust oli kustunud eesti põliskultuuris sajandeid siin viljeldud regivärss, rahvas hakkas kirikus käima ja käisid isegi need, kes end usklikuks ei pidanud ja seda kõike näilise sunnita. Kui rahva hulgas hakkasid levima vastupanu ja iseteadvuse meeleolud ning sotsiaalsed pinged tõusid häirivalt kõrgele, kutsuti talurahvas kaare alla ühislaulmisele. Ritterschaft näitas kolm eelnevat aastat jutti ette ja esimene **Eesti** laulupidu 1869 ei vajanud enam utsitamist. Tulemus – sotsiaalsete pingete aur oli välja lastud, illusioon ühtsusest ja iseolemisest loodud ja rohkem polnudki vaja, eesmärk oli saavutatud. Sama käib paljude muudegi asjade kohta, olgu selleks naabriviha kultiveerimine või krundistamine (need kaks on omavahel seotud).

Kõikvõimalikud kõned ja kirjutised on täna tähtsate isikute puhul täidetud sõnaga „sotsiaalne“, aga selle tähendust paraku ei tunta ja ega õppida ei taha keegi, õppimine ja eneseharimine on ju nõrkuse märk. Olgu siinjuures rõhutatud, et sotsiaalfäär on mittemateriaalne (ka mitterahaline) ja tähendab suuresti lihtsustatult üksikisikute ja suuremate gruppide tunnetust selle kohta, kuidas nad ennast just ühiskonna seostes tunnevad, mitte see, kuipalju kellelgi raha on või kui kõrgesse strati tal on õnnestunud jõuda. Meil taandub kõik rahale – sportlaste saavutused, ravi efektiivsus, kooliõppe edukus ja kõik kuulsad „lõhed“ (palga, soo etc) – igal juhul on olematu tulemuse taga vähene raha, andke veel kaks milli, hüppan Beamonist meetri jagu kaugemale... See käib loomulikult ka kõne all oleva „lõimingu“ kohta.

Tegeliku ja teadusliku *sotsiaalse tausta* teemal sobiksid ehk mõned lõigud R.N. Koudenhove-Kalergi (1938) suurepärasest teosest „Totaalne riik – totaalne inimene“, äkki tekivad kelleski mingid paralleelid tänase päevaga.

„Totaalse riigi õigustuseks ei jätku aga permanentsest mobiliseeringust sisemise vaenlase vastu: kogu rahvas peab end tundma pideva välisvaenlase ähvarduse all, et mõista diktatuuri vajadust. Permanentne sõjapsühhoos peab ergutama kõiki rahvuslikke jõude sõjaohus oleva riigi kaitseks ja sundima kõiki patrioote ühinema üksmeeles ja täielises andumuses riigi juhi ümber, kuigi nad tema sisepoliitikat ei õigusta. Iga mõtte ja tahe olgu juba varasest lapseast sihitud sõjale ja sõjaohus isamaa kaitsele; ainult nii suudetakse indiviidi sundida oma isiklikku vabadust ohverdama rahvuse altarile...

...Mis aga riigile on eluliselt vajaline, see on sõjale sarnanev välispoliitika, permanentne sõjaatmosfäär ilma sõjata...

... Organiseeritud ja kestev rahu võtaks totaalselt riigilt ta olulise osa ta olemise õigustusest, seepärast peab ta olema militaristlik, imperialistlik ja antipatsifistlik...

... Permanentne sõjaseiskord nii sisse kui väljapoole tingib totaalses riigis ka poliitilise moraali. Siin paneb ennast maksma, kui kõrgeim seadus riigivõimu säilitamiseks riigi

ja diktaatorpartei tahe. Mõisted nagu hea ja kuri, asendatakse kategooriatega: kasulik ja kahjulik riigile. Ka siin valitseb moraalne sõjaseisund: eesmärk pühendab abinõu. (1) Distsipliin asub õigluse asemele, ; autoriteet vabaduse asemele, sõnakuulmine südametunnistuse asemele. Igaüks peab enesest kõrgemale poole sõna kuulama, allapoole – käsutama. Opositsioon on mäss, kriitika on reetmine.

...Kes asetab oma isikliku au riigihuvidest kõrgemale ja südametunnistuse kõrgemale kui partei, on roimar. Mis gentlemanile, totaalsele inimesele on alatuim tegu – oma sõbra väljaandmine riigile – denuntsiatsioon – muutub siin ülimaks kohustuseks. Sest iga hea patrioot on vabatahtlik riigi nuuskur : ka inetuim tegu, mis tehakse riigi huvides, leiab tunnustust ja on ilus.“